

MOTTO: Azért dolgozunk, hogy az állattenyésztésnek ne csak dicső múltja legyen Magyarországon, de sikeres jövője is!

TENYÉSZTÉSSZERVEZÉSÜNK MÚLTJA, JELENE ÉS JÖVŐJE

FÉSÜS LÁSZLÓ – WAGENHOFFER ZSOMBOR

ÖSSZEFOGLALÁS

Magyarországon a tenyésztésszervezésnek komoly hagyománya van. Hazánk az elsők között volt, ahol a tudatos és szervezett állatnemesítés, a tenyésztési adatok gyűjtése, elemzése megkezdődött. A szervezett keretek között folyó tenyésztést 1784-től, a Mezőhegyesi Ménes alapításától számítjuk. Az első tenyésztőszervezet megalapítása és az állattenyésztés világszínvonalra történő felzárkóztatásának elindítása gróf Széchenyi István nevéhez fűződik, akinek kezdeményezésére 1830-ban megalakul az Állattenyésztők Társasága, majd 1835-ben az Országos Magyar Gazdasági Egylet. 1885-ben megkezdte munkáját az Országos Törzskönyvelő Bizottság. A magyarországi tenyésztésszervezés a XX. század első felében világszínvonalú volt, hála a kor kimagasló tudással és elhivatottsággal rendelkező szakembereinek, az ágazatok közötti összefogásnak és a politikai akaratnak. 1948-ban a tenyésztésszervezés valamennyi része központi irányítás alá került. A hetvenes években figyelemreméltó fejlődést a nyolcvanas évek közepétől a hanyatlás követte. A rendszerváltás után, gyorsan megindult a tenyésztésszervezés társadalmisítása, 1994-ig sorra alakulnak a fajta-tenyésztő-szervezetek. 1993-ban hatályba lép az Állattenyésztési törvény, 1995-ben létrehozzák az Állattenyésztési Alapot. 1995-ben a ló-, a sertés-, a szarvasmarha-, és a juhtenyésztők szövetsége létrehozza a Magyar Állattenyésztők Szövetségét és elindul az Állattenyésztők Lapja. Az újkori tenyésztés-szervezési rendszer az ezredfordulóra kialakul, ugyanakkor az infrastruktúra hiánya, az állattenyésztés hosszú ideje történő hanyatlása, a szűk pénzügyi lehetőségek és a neoliberalis kormányzati politika miatt a tenyésztőszervezetek többsége nem tudott megerősödni, ill. nemzetközi összehasonlításban versenyképessé válni. Az ezredforduló első évtizedében tovább növekszik a különbség a sikeresebb és a kevésbé sikeres tenyésztőszervezetek között. A 2010-ben bekövetkezett kormány-, és paradigmaváltás felértékelte az állattenyésztést és a nemzeti alapokon nyugvó tenyésztés jelentőségét. Új lehetőségek nyíltak meg a tenyésztőszervezetek előtt, ugyanakkor vannak komoly veszélyek is. Az EU Bizottsága 2014-ben olyan rendeletet készített elő, amely liberalizálná a tagállamok tenyésztését és a Bizottság hatáskörébe utalná a tenyésztésszervezés több elemét is. A jövőben akkor lesznek sikeresek a hazai tenyésztőszervezetek, ha a tenyésztési támogatásokat a fejlesztéseikre használják föl, és ennek révén egyre több hasznos szolgáltatást tudnak nyújtani tagjaiknak, amivel a tenyésztés jövedelmezőbbé válik, és az így szerzett többlet bevétel egy részét visszaforgatják a tenyésztésszervezésbe.

SUMMARY

Fésüs, L. – Wagenhoffer, Zs.: BREEDING ORGANIZATION IN HUNGARY: HISTORY, PRESENT SITUATION AND PROSPECTS

Breeding has long tradition in Hungary that was among the first countries in which breeders' organizations had been developed to improve domestic livestock. The Mezőhegyesi Stud established in 1784 was the first to carry out systematic breeding and selection. Some decades later, three horse breeds had been created on the basis of this breeding work: Furioso North Star, Gidran and Nonius. In 1830 count István Széchenyi suggested to establish a civil organization named Animal Breeders' Society. This was the predecessor of the Hungarian Animal Breeders Association. Herd-book keeping started in 1885 by the formation of National Herd-book Commission. This institution, together with the Ministry of Agriculture (created in 1889) had been the driving force of progress in animal breeding. Milk recording was started in 1892 and was extended to the whole country in 1910. Breeders' organizations were

created one after another. Herd book keeping, selection and performance recording were competitive and successful in the first half of the century. From 1948, all activities were taken over by state, breeders' societies were eliminated, that was the period of socialism. From 1989, after the transition, breeders started to create herd-book organizations. In 1995 cattle, sheep, pig and horse breeders' associations established an affiliated federation: the Hungarian Animal Breeders Association (HABA). The whole breeding and herd-book keeping system in Hungary (ministry, competent authorities, herd-book organizations) was built up by the end of the century. The lack of capital, the missing infrastructure and the declining livestock sectors held back the progression of breeding and herd-book organizations. Among 28 member organizations of HABA only few became competitive in international level. In 2010 new agricultural concept was launched by the new government. Animal breeding became a priority sector bringing opportunities also herd-book organizations. At the same time EU Commission drafted a regulation aiming to liberalize and unify breeding of different animal species by creating one broad regulation to all EU member states. Future success of herd-book societies depends strongly on their ability to expand the scope of their basic activities (herd-book keeping, performance recording and testing) with new services (classification, herd management, marketing etc.) which make breeding more profitable for breeders.

RÉGMÚLT (1784-1948)

Tudatos tenyésztés kezdete

Magyarországon a tudatos és szervezett módon végzett tenyésztésnek igen komoly történelmi múltja van, úgy is mondhatnánk, hogy állattenyésztő nép vagyunk. A szervezett állattenyésztés történetének első fejezetei hazánkban is elsősorban a lótenyésztésről szólnak. A központilag irányított, tervszerű állattenyésztés kezdetét hazánkban a Mezőhegyesi Ménes 1784-es megalakításához lehet kötni. Az is történelmi tény, hogy Mária Terézia (1740-1780) negyvenéves uralkodása idején, Magyarországon jelentős fejlődésen ment keresztül a haszonállat tartás, ami megalapozta az országos szintű tenyésztésszervezés XIX. századi kialakulását. A királynő kiemelt figyelmet fordított nemcsak ménesek felállítására, de a szarvasmarhák számának és tejtermelésének növelésére, továbbá nevéhez fűződik a spanyol merinó juhok behozatala és elterjesztése. Fia II. József (1780-1790) folytatta a földművelés és állattenyésztés modernizálását. 1784. december 18-án kelt rendeletével megbízta gróf Hoditz ezredes és Csekonics József testőrszázadost a mezőhegyesi állami ménes megszervezésével, majd 1789-ben Bábolnán is felállított egy „tartalék” ménest. Ezek az intézkedések voltak az alapjai a központilag megszervezett és sikeres lótenyésztésnek, ami később a többi állatfaj, ill. fajta tenyésztésének is útmutatóul szolgáltak.

Széchenyi lerakja az alapokat

A XIX. század első évtizedeiben az állattenyésztés fejlődése megtorpant. A lótenyésztésnek, valamint az egész magyar állattenyésztés fejlődésének új lendületet adott Széchenyi István gróf (1791-1860), aki kezdeményezője és motorja volt a lóverseny kultúra és ágazat, valamint a központi tenyésztés-szervezés magyarországi kialakulásának, illetve megerősödésének. 1828-ban kezdeményezte a Lótenyésztési Társaság, majd 1830-ban az Állattenyésztő Társaság létrehozását. E szervezetek megalakítását a kancellária javaslata alapján, az uralkodó engedélyezte. 1835-ben megalakult az Országos Magyar Gazdaság Egyesület (OMGE), amelyet a Magyar Állattenyésztők Szövetsége a jogelődjének tekint.

Megalakul a Törzskönyvelő Bizottság

1842-ben a lóverseny ügyeit elkülönítik az OMGE-től és megalakul a Pesti Lovaregylet. 1885. december 4-én az OMGE kezdeményezésére létrehozzák az Országos Törzskönyvelő Bizottságot (OTB), amely 57 éven át, 1942 novemberéig ellátta az általa kezdeményezett tenyészállat törzskönyvelés irányítását, a közhitelőség felügyeletét, a tenyésztés fejlesztését, irányította és felügyelte az országos állattenyésztő szervezeteket. Az OMGE a tenyészállat bemutatók, kiállítások és vásárok szervezését megalakulása óta egyik fő feladatának tekintette. Az OMGE tagságát elsősorban a nagybirtokokosok adták, akik ebben a korban az állattenyésztés és a mezőgazdaság meghatározó szereplői voltak. A kisbirtokokosok a megyei állattenyésztő szervezeteken keresztül képviseltették magukat az OMGE-ban. Kezdetben a nagybirtokok domináltak a kiállításokon, ám 1936-ra már kiegyenlítetté vált a mezőny és szoros versenyek voltak a két gazdálkodói réteg között.

A tenyésztésszervezés fellendülése

A két világháború között a magyar tenyésztésszervezés nemzetközi szinten is elismerést kiváltó fejlődésének motorjai Wellmann Oszkár (1876-1943) és Konkoly Thege Sándor (1888-1969) voltak. Ebben az időszakban sorra alakultak a faji országos egyesületek: Hússertéstenyésztők Országos Egyesülete (1923), Mangalicatenyésztők Országos Egyesülete (1927), Magyarmarhatenyésztők Országos Egyesülete (1931), Juhtenyésztők Országos Egyesülete (1937), Szarvasmarha-tenyésztők Országos Szövetsége (1941), Baromfi-, és Kisállattenyésztők Országos Egyesülete (1943). Olyan kiváló szakemberek neveit kell itt megemlíteni, mint a mesterséges termékenyítés, illetve az ivadékvizsgálatok kezdeményezője Csukás Zoltán (1900-1957), a juhtenyésztés szervezésében úttörő szerepet vállaló Schandl József (1885-1973), vagy a hazai sertéstenyésztést megreformáló Enesei Dorner Béla (1869-1954).

1939-ben először adják ki a Magyar Állattenyésztés című szaklapot, aminek első főszerkesztője Wellmann Oszkár volt. 1942-ben az OTB átszervezésével létrehozták a Magyar Állattenyésztő és Törzskönyvelő Szervezetek Országos Szövetségét (MÁTSZOSZ), szarvasmarha-, ló-, sertés-, juh-, és baromfi-tenyésztési albizottságokkal. A MÁTSZOSZ 1948. december 31-ig működött, ezt követően a tenyésztésszervezés teljesen állami (a szaktárca és a tenyésztési hatóság) irányítás alá került egészen a rendszerváltásig.

Tenyésztési szakigazgatás

A földművelésügynek és állattenyésztésnek 1889 óta van önálló minisztériuma. Az első intézmény neve: Földművelésügyi Minisztérium volt, amely 1889. június 16-tól kezdte meg működését. A szaktárca aktivitásának is köszönhetően 1910 és 1945 között az állattenyésztési szakigazgatás hazánkban lendületesen fejlődött és világszínvonalon működött.

A lótenyésztés már a kiegyezés idején önálló osztályt kapott az akkori Földművelésipar- és Kereskedelmi Minisztériumon belül. Az osztály vezetője Kozma Ferenc volt 1868-tól egészen 1892-ben bekövetkezett haláláig. A méneskar kettős alárendeltség alá tartozott: katonai szempontból a hadsereghez, szakmai szempontból a minisztériumhoz. 1872-től a ménesbirtokokat fokozatosan leválasztották a ménesek kezelésétől. A ménesbirtokokon a „katonai cselédséget” felváltotta a „polgári cselédség”.

Megyei szinten „lótenyésztési bizottmányokat” szerveztek, amelyek a ménesekkel állami fedeztetési állomásokat hoztak létre. A lótenyésztés ügyeit az önálló szaktárca megalakulása (1898) után egészen 1944-ig, külön főosztály intézte. A többi állattenyésztési ágazat ügyei a Gazdasági Szakoktatás és Állattenyésztési Főosztályhoz tartoztak, amelynek első vezetője 1904-ig Tormay Béla (1839-1906) volt. A főosztálynak két ügyosztálya volt: szakoktatási és állattenyésztési. Ez utóbbi osztály első vezetője Pirkner János (1854-1925) volt. 1922-től önálló állattenyésztési főosztályt hoztak létre, két (állattenyésztési és tejgazdasági) ügyosztállyal.

A szaktárca és a tenyésztőszervezetek a kezdetektől igen jó és szoros együttműködésben dolgoztak, ami az 1920 és 1948 közötti időszakban csúcson fordult ki. A tenyésztőszervezetek igazgatói ebben az időben az állami gazdasági felügyelőségek állományából kerültek ki, továbbá az állattenyésztési főellenőrök felét is az állam delegálta. A szaktárca ugyanakkor az egész személyi állomány utazási és egyéb költségeit kifizette. Ekkor a minisztérium összes mezőgazdasági kiadásából – az erdészetet leszámítva – az állattenyésztés kapta a legtöbb pénzt. Szintén ennek a kiváló együttműködésnek köszönhető, hogy az állatállomány háborús veszteségét (az állomány 57 százaléka pusztult el) az ország igen rövid idő alatt (3-5 év) ki tudta heverni.

ÁLLAMOSÍTÁS ÉS KÖZPONTI IRÁNYÍTÁS (1948-1988)

Tenyésztőszervezetek államosítása

A Magyar Népköztársaság Kormánya a 13.130/1948. 223 sz. rendeletével megszüntette az addig eredményesen működő és nemzetközi mércével is kimagasló munkát végző állattenyésztő szervezeteket. Feladatukat a Földművelésügyi Minisztérium Állattenyésztési Főügyosztálya, a megyei mezőgazdasági igazgatóságok és a járási tanácsok mezőgazdasági osztályai vették át. 1963-ban megalakult az Országos Állattenyésztési Felügyelőség (OÁF), amely 1964-től irányította a törzskönyvezéssel és termelés-ellenőrzéssel kapcsolatos feladatokat. Az operatív teendőket a megyei állattenyésztési felügyelőségek látták el, amelyek 1967-től közvetlenül az OÁF megyei kirendeltségei lettek. 1968-tól kettős irányítás alá kerültek, hiszen a szakmai munkát az OÁF, míg a felügyeletet a Megyei Tanácsok Mezőgazdasági Osztályai látták el. 1968-ban az OÁF-tól levált az Országos Lótenyésztési Felügyelőség (OLF). Az OÁF tevékenységi köre 1976-tól bővült, nevét pedig Országos Állattenyésztési és Takarmányozási Felügyelőségre változtatták. 1978-tól ezt a nevet Országos Takarmányozási és Állattenyésztési Felügyelőségre módosították.

Állami tenyésztővállalatok

1983-tól racionalizálási és jövedelemtermelési céllal hat regionális állami vállalatba (Gödöllő, Debrecen, Kecskemét, Szombathely, Szekszárd, Székesfehérvár székhellyel) vonták össze a tenyésztés-szervezéssel, termelés-ellenőrzéssel foglalkozó szervezeteket. Ezeket pedig a budapesti székhelyű Állattenyésztési Közös Vállalat irányítása alá rendelték. Szintén ekkor hozták létre több intézmény összevonásával az Állattenyésztési és Takarmányozási Minősítő Intézetet (ÁTMI), amelynek nevét 1988-ban Országos Mezőgazdasági Minősítő Intézetre változtatták (OMMI). Ez a hivatal, ami a mai Nemzeti Élelmiszerlánc-biztonsági Hivatal (NÉBIH) jogelődje, látta el a tenyésztés-szervezéssel kapcsolatos igazgatási és felügyeleti teendőket.

TENYÉSZTÉS-SZERVEZÉS A RENDSZERVÁLTÁS UTÁN

Az 1980-as évek második felétől az állam egyre kevesebb forrást és figyelmet fordított a tenyésztés-szervezésre, illetve a rendszer működtetésére, aminek eredményeképpen 1991-re az állami intézményrendszer gyakorlatilag összeomlott. Feladataikat az akkoriban megalakuló tenyésztőszervezetek vették át.

Az egyesülési jogról szóló 1989. évi II. törvény teremtette meg a lehetőségét és jogszabályi keretét annak, hogy a tenyésztők – magánszemélyek, társas vállalkozások, intézmények – civil szervezeteket hozzanak létre. 1993. december 22-én az országgyűlés elfogadta az Állattenyésztésről szóló CXIV. törvényt, amely lerakta és meghatározta a rendszerváltást követő magyarországi tenyésztés-szervezés alapjait. E törvény teremti meg a jogi lehetőségét annak, hogy a tenyésztés-szervezést a tenyésztők által létrehozott és működtetett civil szervezetek végezhessék. A szinte teljesen magukra hagyott tenyésztőszervezeteket az állam 1993-tól fokozatosan bízta meg a törzskönyvezési és termelés-ellenőrzési feladatok végzésével.

Tenyésztőegyesületek, faji szövetségek

1989 és 1994 között sorra alakultak a tenyésztőegyesületek és az ezeket összefogó faji szövetségek (1. táblázat). Ez utóbbiak már a kezdetektől többféle rendszerben és munkamegosztásban működnek. A juhtenyésztőket - és 2009 óta a kecskenyésztőket is – összefogó Magyar Juh-, és Kecsketenyésztők Szövetsége (MJKSZ) maga végzi a nyilvántartott 24 juh és 6 kecskefajta törzskönyvezését, teljesítményvizsgálatát és valamennyi olyan tenyésztés-szervezési feladatot, amivel az állam a tenyésztőszervezeteket megbízza. Ebben az ágazatban nincsenek külön működő fajtaegyesületek. A 14 lótenyésztő-egyesületet tömörítő Magyar Lótenyésztők Országos Szövetsége (MLOSZ) tenyésztési irodát működtet, szervezi a fedeztetési állomásokat, végzi a csikók/lovak egyedi azonosítását, a törzskönyvi alapadatok gyűjtését és előfeldolgozását, a hatósággal közösen működteti az országos lótenyésztési információs rendszert. A 25 nyilvántartott lófajta törzskönyvezésével és teljesítményvizsgálatával kapcsolatos feladatokat a tagegyesületek látják el. A Magyar Sertésenyésztők Szövetsége, illetve a Magyar Szarvasmarhatenyésztők Szövetsége ugyanakkor semmiféle konkrét tenyésztés-szervezési feladatot nem lát el, nincs is külön apparátusuk, hanem a tagegyesületeik egyfajta egyeztető fórumaként működnek.

Magyar Állattenyésztők Szövetsége

A tenyésztőszervezetek kezdetben csak a törzstenyésztőket tömörítették, mára azonban egyre több szervezet próbálja meg integrálni az árutermelők minél szélesebb körét. Ez egyrészt javítja az ágazat két szakterülete (törzstenyésztők és árutermelők) közötti együttműködést, másrészt a szervezeteknek nagyobb legitimitást és lobbierőt ad. A tenyésztők állatfajok szerint (szarvasmarha, ló, sertés, juh) szövetségeket hoztak létre, amelyek 1995-ben megalakították a Magyar Állattenyésztők Szövetségét (MÁSZ) azzal a céllal, hogy hatékonyabbá tegyék az ágazati érdekérvényesítést. Jelenleg a Szövetség tagszervezetein keresztül 28 tenyésztőszervezetet és rajtuk keresztül közel 7700 tenyésztőt és állattartót tömörít, ezzel a legszélesebb bázissal rendelkező állattenyésztési szakmai szervezet.

A Szövetség legfontosabb célja, hogy a nemzetközi tenyésztési integrációk részeként, de nemzeti keretek között folytatott, tenyészállat előállítás jövedelmező tevékenység legyen Magyarországon, és a lehető legnagyobb mértékben járuljon

hozzá az állattermék-előállításához. A Szövetség ennek érdekében igyekszik a lehető leghatékonyabb együttműködést kialakítani a tagszervezeti között, és az így megfogalmazott álláspontokat a döntéshozók felé eljuttatni. A MÁSZ fontos szerepet vállal az állattenyésztők és az ágazatban érdekelt valamennyi szereplő tájékoztatásában, az ágazat népszerűsítésében, az érdekképviseleti munkában, a Szövetség lapján (Magyar Állattenyésztők Lapja), honlapján (www.allattenyesztok.hu) és különböző sajtóorgánumok, valamint a regionális és országos állattenyésztési kiállításokon keresztül. A Szövetség együttműködési megállapodást kötött 2011-ben a szaktárcával, 2013-ban pedig a Nemzeti Agrárgazdasági Kamarával (1. ábra).

1. ábra A Magyar Állattenyésztők Szövetsége tagszervezetei

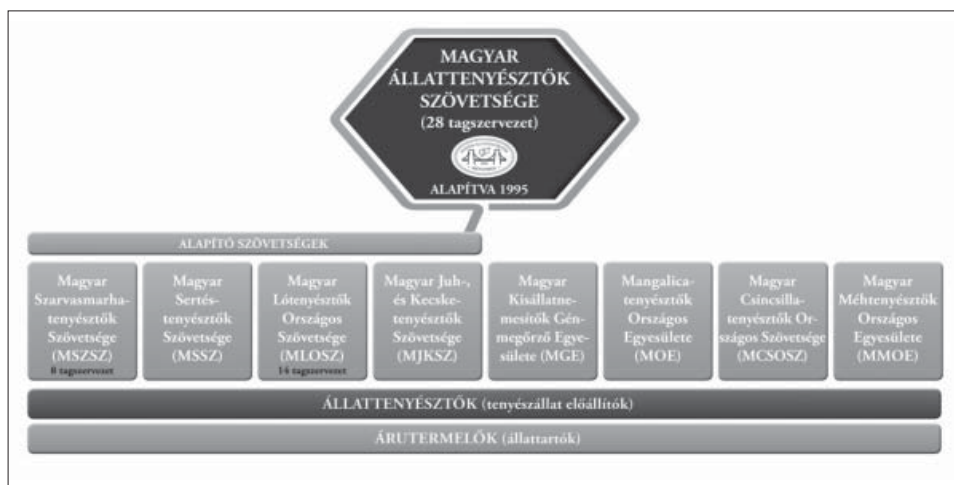

Figure 1. Member organizations of the Hungarian Animal Breeders Association

A TENYÉSZTÉS-SZERVEZÉSI RENDSZER

A tenyésztés-szervezési rendszerek a fejlett tenyésztési kultúrával rendelkező országokban a XIX. század vége felé kezdtek kialakulni. Hazánkban a II. Világháború előtt a nyugat-európai országokéhoz hasonló típusú és velük nagyon versenyképes tenyésztés-szervezési rendszer működött, amelynek két legfontosabb pillére a széles társadalmi réteget demokratikusan összefogó tenyésztőszervezetek, ill. ezek szövetsége, valamint a szakminisztérium voltak. Külön tenyésztési hatóság nem működött, a tenyésztési munka operatív részét a tenyésztőszervezetek, a szakmai felügyeletet és a jogalkotást pedig a szaktárca végezte. A szocialista rendszerben az állam vette át a tenyésztés-szervezés valamennyi ágát.

Alulról és felülről jövő kezdeményezések

A rendszerváltást követően fokozatosan, alulról és felülről is jövő kezdeményezések eredményeképpen, az Állattenyésztési törvény által megszabott keretek között, alakult ki az újkori magyar tenyésztés-szervezési rendszer, amely jelenlegi formáját a kilencvenes évek végére érte el. A felülről jövő kezdeményezésre azért is volt szükség, mert a tenyésztés-szervezésben, illetve a szakigazgatásban jártas, nemzetközi kap-

csolatokkal rendelkező szakemberek a rendszerváltás előtt valamennyien az állami apparátusban dolgoztak. A tenyésztőszervezetek első vezetői éppen ezért legtöbb esetben a tenyésztési hatóság (OMMI), illetve a minisztérium osztályvezetői, vagy munkatársai közül kerültek ki. Később (1995-től) egy jogszabályváltozás következtében ezeknek a szakembereknek választaniuk kellett, hogy vagy maradnak a közsféra alkalmazásában vagy a tenyésztőszervezeteknél folytatják munkájukat. Ezt követően egyre több fiatal szakember kezdett főállásban dolgozni a tenyésztőszervezeteknél, ami fölgyorsította a társadalmi szervezetek saját lábra állását.

A tenyésztésszervezési rendszer négy pillére

A jelenlegi tenyésztésszervezési rendszer az alábbi négy pilléren nyugszik: jogalkotó és irányító hatóság (Földművelésügyi Minisztérium), tenyésztési hatóság (Nemzeti Élelmiszerlánc-biztonsági Hivatal), tenyésztőszervezetek és ezek szövetsége (Magyar Állattenyésztők Szövetsége), valamint a kifizető ügynökség (Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal). Természetesen a szaktárca, a tenyésztési hatóság és a kifizető ügynökség, mint a kormány alá tartozó szervek, munkáját az ágazatra vonatkozó kormányzati koncepciók alapvetően befolyásolják. (2. ábra)

A szakminisztérium elsődleges feladata a tenyésztésszervezési rendszer minél hatékonyabb működésének elősegítése a tenyésztés hosszú távú céljainak kijelölésével, ágazati stratégiák kidolgozásával, valamint a támogatáspolitikai és az ágazat specifikus jogszabályok megalkotásával.

A tenyésztési hatóság működteti a központi állatazonosítási és nyilvántartási adatbázist (ENAR), a tenyészetekről (TER), a szaporításról (SZIR) és a vágásokról nyilvántartást vezet, engedélyez, ellenőriz, felülvizsgál, hitelesít, továbbá elismerést ad ki.

2. ábra A tenyésztés-szervezési rendszer felépítése

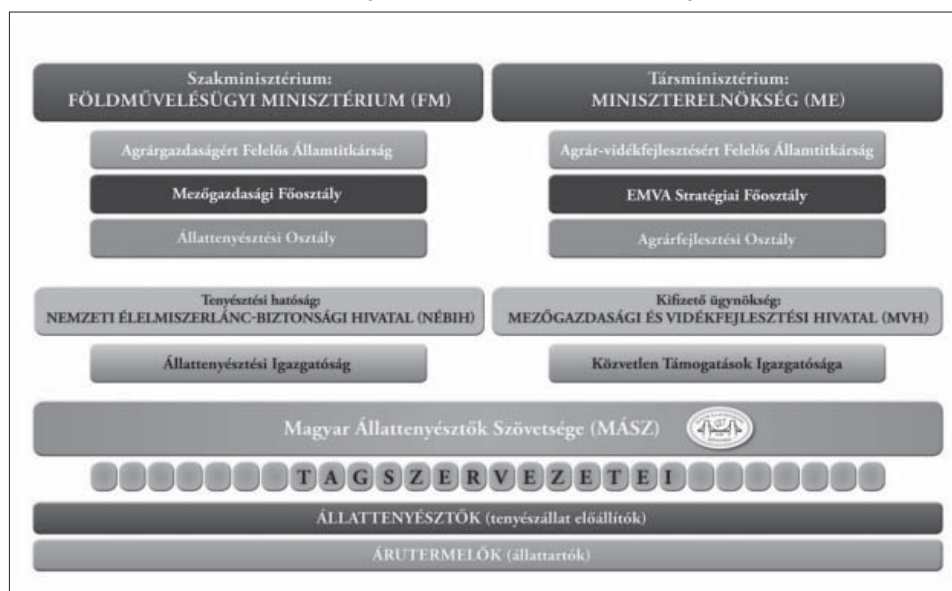

Figure 2. System of breeding organization

A tenyésztőszervezetek – az állam megbízásából – elsődlegesen a fajtákra egyedileg kidolgozott tenyésztési programokat hajtják végre, törzskönyveznek és teljesítményvizsgálatokat végeznek, népszerűsítik a fajtát és termékeit, képviselik a tenyésztőket hazai és nemzetközi fórumokon, továbbá tenyészállat bemutatókat szerveznek (1. táblázat) Ezen kívül a tenyésztők részére szolgáltatást is végezhetnek (jelölés, küllemi bírálat, szaporítóanyag forgalmazás stb.).

Kamara és a terméktanácsok

A különböző szakmai szervezetek a tenyésztésszervezésnek ugyan közvetlenül nem képezik részét, de tagságuknál, illetve tevékenységüknél fogva az állattenyésztőkkel kapcsolatban állnak vagy hatással lehetnek azok tevékenységére. Ezek között kiemelkedik a 2013. március 28-án megalakult Nemzeti Agrárgazdasági Kamara (NAK), amely köztestületként működik és nemcsak a termelőket, de a feldolgozókat és kereskedőket is tömöríti. Azzal, hogy a kormány kötelezővé tette a kamarai tagságot, továbbá stratégiai megállapodást kötött a NAK-kal, a kamara a legnagyobb és egyben legbefolyásosabb agrárszervezetté vált hazánkban. A NAK és a Magyar Állattenyésztők Szövetsége 2013-ban együttműködési megállapodást kötöttek, amelynek keretében a két szervezet folyamatos és szoros együttműködést folytat állattenyésztési kérdésekben.

A terméktanácsok, amelyek egy-egy terméklánc szereplőit hivatottak összefogni érdekes fejlődésen mentek keresztül a rendszerváltás óta. A kezdetben nagy lendülettel megalakult, a kilencvenes években jelentős központi forrásokkal, valamint szakmai kompetenciákkal megerősített terméktanácsok az ezredfordulótól kezdődően fokozatosan meggyengültek, kiüresedtek, tagságuk nagyobb része kilépett. Az agráriumot is egyre jobban utolérte a globalizáció, a piac koncentráltabb és egyre hektikusabbá vált. A feldolgozók közül – amelyek még talpon maradtak – sok külföldi kézbe került, ill. multinacionális vállalat része lett. A termelők között a nagyobbak saját maguk igyekeznek a piacokra eljuttatni termékeiket. A terméktanácsokat alkotó három szegmens (termelők, feldolgozók és kereskedők) között kibékíthetetlen ellentétek és érdekeltség különbségek alakultak ki. A terméktanácsok között azoknak van esélye a túlélésre, amelyek szakmaközi szervezetté alakultak, vezetőségük képes összefogni a tagságot úgy, hogy aktív szereplői maradnak a szakmapolitikai vérkeringésnek.

A TENYÉSZTÉSSZERVEZÉS FINANSZÍROZÁSA

A tenyésztésszervezési rendszer működtetése, a fajták – mint a közösség tulajdonát képező genetikai erőforrások – megőrzése, fenntartása alapvetően állami feladat, azonban a rendszerváltást megelőző évektől kezdődően, az állam ebből a stratégiai jelentőségű szektorból is fokozatosan kivonult. Egyre kevesebb figyelmet és pénzt fordítottak az egykor világszínvonalú, magyar tenyésztés-szervezési rendszer működtetésére, versenyképességének fenntartására. Ezt a helyzetet fokozta a mezőgazdaság, különösen az állattenyésztés, nyolcvanas évek közepén megkezdődött leépülése, ami a kilencvenes évek első felében felgyorsult. Ennek a folyamatnak az okait és számadatait sokan feldolgozták, így most a részletektől eltekintünk.

A kilencvenes évek elejére lényegében összeomlott a magyar tenyésztésszervezési rendszer. Az újonnan létrejövő fajtaegyesületeknek és szövetségeknek kezdetben sem a személyi, sem a finanszírozási háttere nem tette lehetővé, hogy az államtól átvegyék mindazon tenyésztésszervezési feladatok végzését, valamint az ezekhez

1. táblázat

A MÁSZ égisze alá tartozó tenyésztőszervezetek fontosabb adatai

	Alakulás éve	Induló tagság	Mai tagság	Induló állomány	Mai állomány
Holstein-fríz Tenyésztők Egyesület	1989	21	512	24 636	163 000
Koncentrált Tejű Fajták Tenyésztők Egyesülete	2001	25	65	200	2 800
Limousin és Blonde D'Aquitaine Tenyésztők Egyesülete	1989	10	172	580	10 837
Fehér-kék Belga Szarvasmarhát Tenyésztők Egyesülete	1994	19	16	0	85
Magyar Charolais Tenyésztők Egyesülete	1992	19	160	1 700	10 401
Magyar Hereford, Angus, Galloway Tenyésztők Egyesülete	1988	12	170	18 000	16 000
Magyar Szürke Szarvasmarhát Tenyésztők Egyesülete	1991	10	260	2 000	15 000
Magyartarka Tenyésztők Egyesülete	1989	38	1 340	9 866	28 679
Magyar Fajtatizsza Sertést Tenyésztők Egyesület	1998	40	73	37 527	21 516
Mangalicatenyésztők Országos Egyesülete	1994	8	184	154	7 450
Magyar Juh és Kecsketenyésztők Országos Szövetsége	1991	55	2 097	62 000	545 000
Furioso-Nort Star Lótenyésztők Országos Egyesülete	1989	47	210	255	539
Kisbéri és Gidrán Lótenyésztő Országos Egyesület	1989	33	290	260	1 029
Magyar Hidegvérű Lótenyésztő Országos Egyesület	1989	32	320	57	900
Magyar Lipicai Lótenyésztők Országos Egyesülete	1990	28	340	157	823
Magyar Sportlótenyésztők Országos Egyesülete	1994	40	500	60	700
Magyar Szamártenyésztők Egyesülete	2002	30	87	0	500
Magyarországi Arab Lótenyésztők Országos Egyesülete	1990	50	126	300	774
Magyarországi Galopp Versenyló Tenyésztők Egyesülete	2006	21	26	320	386
Magyarországi Quarter Horse Tenyésztők Egyesülete	1997	12	36	86	650
Nóniusz Lótenyésztő Országos Egyesület	1989	43	226	445	639
Póni-és Kislótenyésztők Országos Egyesülete	1986	46	110	85	414
Ügetlő Tenyésztők Országos Egyesülete	1994	36	31	249	188
Akhal-Teke Lótenyésztők Magyarországi Egyesülete	2003	12	6	23	31
Magyar Félvér Tenyésztők Országos Egyesülete	2011	13	76	21	179
Magyar Méhtenyésztők Országos Egyesülete	1993	28	66	2 500	12 058
Magyar Csincillatenyésztők Országos Szövetsége	1992	350	180	45 000	35 000
Magyar Kisállatnemesítők Génmegőrző Egyesülete	1997	12	87	9 603	23 267
Összesen		1 090	7 766	216 084	898 845

Table 1. Most important data of the member organizations of the Hungarian Animal Breeders Association

kapcsolódó (még megmaradt) infrastruktúrát (teljesítményvizsgáló és mesterséges termékenyítő állomások, tejvizsgáló és egyéb laboratóriumok, kutatóhelyek, adatbázis központok stb.), amivel a világ vezető állattenyésztő országaival, illetve egyre inkább a multinacionális tenyésztő vállalatokkal a versenyt fel tudták volna venni. Amíg versenytársaink „csendesén”, komoly állami vagy közösségi források felhasználásával a kilencvenes években folyamatosan fejlesztették tenyésztésszervezési rendszerüket, addig Magyarországon óriási mennyiségű tőkét vontak ki a mezőgazdaságból. Egyik napról a másikra megszüntettek támogatásokat, közben nem gondoskodtak a tenyésztési rendszer fenntartásáról, ill. fejlesztéséről. Hagyták leépülni – egyebek mellett – a tenyésztési infrastruktúrát.

Állattenyésztési Alap

Az állami támogatások rendszerváltást követő megszüntetése, valamint az állatállományok gyors és megállíthatatlannak tűnő csökkenése veszélybe sodorta a tenyészállat előállítását is, amire egyre többen hívták fel a figyelmet. A tenyészállat előállítását, a fajták fenntartását és nemesítését, valamint a tenyésztésszervezését a világon mindenütt valamilyen formában segíti az állam vagy a helyi közösség. Ennek mértéke a történelem során sokat változott, illetve ma is számottevő különbségek vannak egyes országok között. Magyarországon is már az 1880-as évektől különböző kedvezményekkel és támogatással ösztönözték a minőségi tenyésztést. Az 1908-ban hatályba lépett XLIII. törvénycikk az állattenyésztés fejlesztését célzó támogatásokról, az 1940. évi XIII. törvénycikk pedig állattenyésztési alap felállításáról és működtetéséről rendelkezik. Az 1993. évi Állattenyésztési törvény 13. §-a kimondta, hogy az állattartóknak és tenyésztőknek az értékesített élőállataik, illetve a tej és méz árbevételeinek 3-5 ezrelékét ún. tenyésztési hozzájárulásként az Állattenyésztési Alapba kell befizetni, amiből aztán a tenyésztőszervezetek működéséhez és eszközbeszerzésre lehetett támogatási pályázatot benyújtani. A keretet az állam, a kormányok döntése alapján kiegészíthette. Az 1994 és 2004 között működő alap kerete évente 1 milliárd forint körül alakult, ami legfeljebb fékezni tudta a törzsállomány nyolcvanas évek végén megkezdődött leépülését.

Tenyésztési támogatások

Az uniós csatlakozásunkat (2004) követően – különösen a nemzeti forrásból fizetett – támogatási lehetőségek legtöbb ágazat vonatkozásában beszűkültek. Az uniós rendelkezések (2014/C 204/01 sz. iránymutatás) értelmében ugyanakkor a tenyésztésszervezési feladatok közül a törzskönyvezésre, valamint az állatállomány genetikai minőségének, termelékenységének meghatározására irányuló vizsgálatokra nemzeti forrásból támogatás nyújtható. Ennek mértéke a törzskönyvezéssel kapcsolatos feladatok esetén a felmerült adminisztrációs költségek 100, míg a teljesítményvizsgálatok vonatkozásában azok legfeljebb 70 százaléka. A tagállamok tenyésztésének segítése így elsősorban attól függ, hogy a kormányok milyen politikai jelentőséget tulajdonítanak az ágazatnak, illetve milyen helyzetben van a költségvetés, ahonnan a tenyésztési rendszer támogatása érkezik. A magyar kormányok – pártállástól függetlenül – éltek ezzel a lehetőséggel, azonban a forrás kerete 2006 és 2010 között, az egykori Állattenyésztési Alapokénak alig 60 százaléka volt. Ez az évi 650-780 millió forint legfeljebb a túlélésre volt elegendő. Előfordult (2007-ben és 2010-ben), hogy év közepén kimerült a forrás és fel kellett függeszteni az egyébként jogosan járó támogatások folyósítását.

2. táblázat

A tenyésztési támogatások megoszlása

Állatfaj	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Átlag	2015*
Szarvasmarha	320	414	438	338	513	449	438	416	581
Ló	49	71	36	115	98	105	90	81	150
Juh	80	95	99	74	75	106	101	90	141
Sertés	192	186	191	131	175	158	143	168	170
Méh	14	34	26	34	22	22	23	25	29
Kisállat					26	62	31	40	45
Csincsilla					2	2	0	2	6
Összesen	655	800	790	692	911	904	826	797	1 122

*: MÁSZ javaslata

Table 2. State subsidies (100,000 Ft)

A tenyésztésszervezés támogatási keretét 2011-től jelentősen megemelték, az elmúlt években 820-920 millió forint között ingadozott. 2015-től a kormány 960 millió forintot tervez ezekre a jogcímekre kifizetni, ugyanakkor a Magyar Állattenyésztők Szövetsége számítása szerint 2015 és 2020 között évente legalább 1,2 milliárd forintba lenne szükség ahhoz, hogy a honi tenyésztés-szervezés megerősödjön, illetve versenyképes maradjon (2. táblázat).

A TENYÉSZTÉSSZERVEZÉS VERSENYKÉPESSÉGE

A tenyésztőszervezetek között egyre nagyobb különbségek alakultak ki a végzett tevékenységek, a létrehozott infrastruktúra, a személyi állomány, valamint a költségvetéseik tekintetében. Sajnos sok egyesület a mai napig szinte teljesen kiszolgáltatott helyzetben van, azaz nem tudna működni, ha nem kapna tenyésztésszervezési támogatást. Vannak ugyanakkor olyan szervezetek is, amelyek az alaptevékenységeiket (törzskönyvezés, teljesítményvizsgálat) a tenyésztők számára nyújtott szolgáltatásokkal is bővítették: pl. a törzsállományokon kívül az árutermelő állományok jelölése, nyilvántartása, küllemi bírálata; szaporítóanyag termelés és forgalmazás; központi teljesítményvizsgáló állomás létesítése; telepírányítási program készítése; piacra jutást, ill. értékesítést elősegítő marketing programok működtetése stb. Az ilyen szervezetek jellemzően konszolidált pénzügyi helyzetben vannak és nemzetközi összehasonlításban is versenyképesek. Ezek között is ki lehet emelni a Magyararka Tenyésztők Egyesületét, a Holstein-fríz Tenyésztők Egyesületét, a Magyar Juh-, és Kecsketenyésztők Szövetségét, vagy a Mangalicatenyésztők Országos Egyesületét.

A TENYÉSZTÉSSZERVEZÉS JÖVŐJE

A globalizáció nem kerüli el az állattenyésztést sem. Miközben a világban jelenleg is sokféle mezőgazdasági rendszer működik, vannak tendenciák, amelyekkel foglalkozni kell. Ilyen folyamat a tenyésztőszervezetek, illetve sok esetben már tenyésztő vállalkozások koncentrációja.

Jövedelem vezérelt tenyésztővállalatok

A tenyésztésben és tenyésztés-szervezésben az állami vagy kormányzati szerepvállalás a fejlett tenyésztési kultúrával és erős tenyésztésszervezési rendszerekkel rendelkező országokban, mint pl. Hollandia, Dánia, USA, Kanada, Egyesült Királyság, Németország, Franciaország, egyre kisebb mértékű. Az állam kivonulása a szektorból azonban nem hirtelen, szinte egyik napról a másikra történt, mint a kilencvenes évek elején hazánkban, hanem fokozatosan, több évtized alatt és még ma sem fejeződött be teljesen. Az említett országokban a tenyésztőszervezeteknek volt, ill. van idejük meg erősödni, saját lábra állni és versenyképessé válni, hiszen hosszú évtizedes töretlen fejlődésen és nagyon komoly állami pénzekkel segített (infrastruktúrát, technológiát érintő) fejlesztéseken vannak túl. Sok közülük már kizárólag a jövedelem maximalizálására törekvő tenyésztő vállalkozássá alakult, illetve összeolvadt a nemzeti vagy határon túli társszervezetekkel (regionális, ill. multinacionális tenyésztő vállalatokkal). Ez elsősorban a baromfi, a sertés és a holstein-fríz szarvasmarha fajta esetén figyelhető meg. A tenyésztés ezeken keresztül erőteljesen globalizálódik: egyre kevesebb szereplő határozza meg az állattermék-előállítását. Közben szűkül a biodiverzitás, azaz egyre kevesebb fajtával, hibriddel állítunk elő egyre több élelmiszert. A biotechnológia és a genomika robbanásszerű fejlődése ezt a folyamatot tovább erősíti.

Az állami szerepvállalás jelentősége

A fentiekben vázol folyamatok ellenére fontos, hogy a tenyésztésszervezés felett megmaradjon az állami, azaz a közösségi kontroll, hiszen a fajták nem egy-egy tenyésztő, hanem egy közösség tulajdonát képező, az ország szempontjából stratégiai jelentőségű genetikai erőforrásnak tekinthetők. Sikeresnek és fenntarthatónak akkor tekinthetünk egy tenyésztés-szervezési rendszert, amikor az annak alapját képező tenyésztők sikeresek és hosszútávon is azok tudnak maradni. Ez akkor tud megvalósulni, ha a rendszert alkotó szervezetek és intézmények (tenyésztőszervezetek és az állami apparátus) hatékonyan és szoros együttműködésben végzik munkájukat.

AZ EU GLOBALIZÁCIÓS TÖREKVÉSE

Az Európai Unió Bizottsága hosszú évek óta arra törekszik, hogy a Lisszaboni Szerződésben és az EU alapszerződésében is megfogalmazott „árak és szolgáltatások szabad áramlása” elvnek a tenyésztéssel kapcsolatos tevékenységek, mint pl. a tenyészállat és szaporítóanyag forgalmazás, valamint a tenyésztésszervezés, maradéktalanul megfeleljenek. Az EU Bizottsága 2010-ben elkészítette az ezzel kapcsolatos rendelet-tervezetét, ami a tagállamok, köztük hazánk, erős ellenállásába ütközött. 2014-ben a Bizottság újra nekilendült egy olyan rendelet elfogadtatásának, amely liberalizálná a tagállamok tenyésztését és a Bizottság hatáskörébe utalná a tenyésztés-szervezés több elemét is. A tervezetet a tagállamok többsége első olvasatban elutasította, azonban Brüsszel meglehetősen eltökélt abban, hogy egységes szabályozást vezessen be.

A Bizottság arra hivatkozik, hogy a fajták tenyésztését, a tenyésztőszervezetek engedélyezését, a tenyészállatok, valamint a szaporítóanyagok kereskedelmét illetően a tagállamok nemzeti szabályozása nagyon sokféle. A testület szerint ezeken a területeken is szükség van jogharmonizációra, hogy az EU integráció elmélyítését célzó Lisszaboni Szerződésben lefektetett elvek érvényesülhessenek. Amennyiben

a rendelet-tervezetet az Európai Parlament és a Tanács is elfogadja, akkor abból valamennyi tagállamban kötelezően alkalmazandó jogszabály válik. Ez egyben azt is jelentené, hogy a nemzeti mozgástér ezen a területen nagymértékben leszűkül.

A Bizottság törekvése végső soron a nemzeti tenyésztési programok elsorvadását és a szelekció, a tenyészállat-előállítás néhány tőkeerős tenyésztőszervezet, ill. vállalkozás érdekeltségébe történő koncentrálását eredményezheti. Az adott földrajzi terület (egy-egy ország, régió) speciális igényeit figyelembevevő helyi szelekciós szempontok ezáltal elveszhetnek. A tagállamokban működő tenyésztőszervezetek ill. vállalkozások pénzügyi helyzete és lehetősége között nagyon jelentős különbségek vannak, emiatt ezen a piacon egyenlő esélyekkel folytatott verseny egyelőre nem képzelhető el. Ez egyben azt is jelenti, hogy a ma még sokszínű, számos tagállamban komoly történelmi hagyományokkal rendelkező, európai tenyésztési kultúra és gyakorlat visszafordíthatatlan károkat szenvedne.

A Bizottság egy ilyen rendelet megalkotásával olyan mértékben avatkozna be a tagállamok tenyésztési önrendelkezésébe, amely a jelenleg még sokszínűnek mondható fajtahasználat és a rendelettel érintett fajok genetikai variáciájának beszűkülését, továbbá a tenyésztési döntések, ezen keresztül az állati-termék-előállítás szabadságának korlátozását eredményezhetik.

TÖMEGTERMELÉS vs. HELYI ÉLELMISZEREK

A Föld népességének növekedése és az emberek életszínvonalának emelkedése az élelmiszerek iránti keresletet még évtizedekig fokozni fogja, miközben folyamatosan csökken a megművelhető földterület. Ez azt eredményezi, hogy egyre több élelmiszert kell egyre kisebb területen előállítani. A világpiac legnagyobb szállítói elsősorban a nagy mennyiségben, azonos minőségben és minél olcsóbb termékek előállításában érdekelték. Ezt a tömegtermelést jellemzően intenzív állatiermék-előállítással lehet megoldani, amelyhez csak néhány ún. világfajtát vagy hibridet használnak. Ezekből a rendszerekből az elmúlt évtizedekben nagyon sok fajta, illetve típus kiszorult. A kis vagy kisebb létszámban tenyésztett fajták jövője attól függ, hogy meg tudják-e találni helyüket valamilyen speciális (élelmiszer-termeléssel, sporttal vagy hobbiival kapcsolatos) piacon. A helyben megtermelt, gyakran valamilyen egyedi ízzel vagy összetétellel rendelkező élelmiszerek közvetlen értékesítése a termelőtől a fogyasztóig egyre nagyobb népszerűségnek örvend hazánkban is. A kormány nagyobb figyelmet fordít a kis-, és közepes vállalkozások fejlesztésére, ennek része a helyben történő élelmiszer feldolgozás és a közvetlen értékesítés. Ilyen esetekben a helyi (kisebb létszámban tenyésztett lokális vagy őshonos) fajták szerepe felértékelődik, ami a lendületet adhat a védett vagy a veszélyeztetett fajták megőrzésének és nemesítésének. Hazánk a régió országaihoz képest különösen gazdag az itteni rögzön kitenyésztett, ma őshonosnak nevezett fajták számát illetően: eddig összesen 38 fajtát nyilvánítottak védettnek vagy veszélyeztetettnek (3. táblázat).

HAZAI FAJTÁK vs. KÜLFÖLDI FAJTÁK

A mezőgazdaság és az élelmiszer előállítás a XXI. században újra stratégiai ágazattá váltak. A jövőben a világ államai vagy közösségei vízárt és az élelmiszer-előállítási kapacitásokért fognak egymással ádáz küzdelmet folytatni. Az élelmiszer önrendelkezési képesség hatalmas komparatív előny lehet az országok közötti versenyben. Ennek egyik kulcsa a tenyésztési munka hatékonysága és szervezettsége.

3. táblázat

Védett és veszélyeztetett őshonos fajták

Faj	Fajta	Faj	Fajta
Szarvasmarha	magyar szürke szarvasmarha	Tyúk	sárga magyar tyúk
Bivaly	magyar házibivaly		kendermagos magyar tyúk
Ló	gidrán		fehér magyar tyúk
	hucul		fogolyszínű magyar tyúk
	kisbéri félvér		fehér erdélyi kopasznyakú tyúk
	lipicai		fekete erdélyi kopasznyakú tyúk
	furioso-north star		kendermagos erdélyi kopasznyakú tyúk
	nóniusz	Gyöngytyúk	magyar parlagi gyöngytyúk
	magyar hidegvérű	Kacsa	tarka magyar kacsa
	shagya arab		fehér magyar kacsa
Szamár	magyar parlagi szamár	Pulyka	bronz pulyka
Sertés	szőke mangalica		réz pulyka
	fecskehasú mangalica	Lúd	fodros tollú magyar lúd
	vörös mangalica		magyar lúd
Juh	hortobágyi (magyar) racka		
	gyimesi racka	Veszélyeztetett fajták	
	tejelő cigája	Szarvasmarha	magyartarka
	cigája	Juh	magyar merinó
	cikta		
Kecske	magyar parlagi kecske		

Table 3. Indigenous (native) breeds

A Magyar Állattenyésztők Szövetsége alapvető céljának tekinti a világra nyitott, nemzetközi együttműködések keretei között végzett, de nemzeti szinten folytatott tenyésztés-szervezés fenntartását. Így keletkezik és marad idehaza a legtöbb hozzáadott érték, erősödhet meg a nemzeti alapon működtetett tenyésztés-szervezési rendszer és foglalkoztatható a legtöbb munkaerő az ágazatban. Ez teljes mértékben illeszkedik a Nemzeti Vidékfejlesztési Stratégiához.

Ma is lehetséges külföldi tenyészállatok vagy azok szaporítóanyagának behozatala, legfeljebb a fajtát tenyésztő szervezet megkövetel egy elvárható teljesítményt. Ezt támasztja alá az a tény, hogy több ágazat esetén a külföldi genetika alkalmazása a meghatározó (pl. tejtermelés, sertéshús előállítás). Elszigetelt tenyésztést ma már senki sem végez és nem is lehet érdeke. A világfajták közül szinte mindegyiknek van nemzetközi szövetsége, ahol a különböző tenyésztési módszereket a tagországok egymással harmonizálják.

Stratégiai célként az alábbi fogalmazható meg: a hazai állattermék-előállítás, a lehető legnagyobb arányban, a magyar tenyésztőszervezetek által végzett tenyésztési programok keretében, idehaza tenyésztett egyedekkel valósuljon meg. Ebbe beleértendő a javító hatású külföldi genetika alkalmazása. A hangsúly az arányokon van. Azon fajtáknál/hibrideknél ahol a kisméretű populáció miatt nem lehetséges önálló tenyésztés, ott is törekedni kell a külföldi genetikára alapozott hazai tenyész-állat-előállításra.

IRODALOMJEGYZÉK

- Éber E.* (1961): A magyar állattenyésztés fejlődése. Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest
Kecskés S. (1991): A magyarországi állattenyésztő szervezetek története. ÁTK, Herceghalom
Szabó F. (1996): Az állattenyésztés fejlődéstörténete (in: *Nagy N.*: Az állattenyésztés alapjai). Mezőgazda Kiadó, Budapest

Érkezett: 2014. augusztus

Szerzők címe: Fésüs L.

Állattenyésztési, Takarmányozási és Húsipari Kutatóintézet

Authors' address: Research Institute for Animal Breeding, Animal Nutrition and Meat Industry

H-2053 Herceghalom, Gesztenyés u. 1.

Wagenhoffer Zs.

Magyar Állattenyésztők Szövetsége

Hungarian Animal Breeders Association

H-1134 Budapest, Lőportár u. 16